

SZEMLE

VÁNDORLÓ NARRATÍVÁK

Az egyház és az állam oktatási szerepvállalásának alakulásával kapcsolatban a szakirodalomban néhány sarkalatosan eltérő nézet van jelen. Az egyik paradigma szerint az állam és az egyház kezdettől fogva ellenfelek, s az elmúlt két évszázad nem más, mint a régi és az új domináns csoportok küzdelme. Egy másik felfogás értelmében viszont az állam, az egyház és a civil társadalom korábban egyazon jelenség három arca volt, de a társadalom a civil jogok (az egyéni szabadságjogok, a politikai jogok és a szociális jogok) kiteljesítése érdekében első lépcsőben megszabadult az egyháztól – magához ragadva eszköznek a bürokratikus államot, ellenfelekké téve a régi szövetségeseket –, majd fokozatosan az állam szerepét is visszaszorította.

A két felfogás megegyezik abban, hogy az egyházak társadalmi szerepe az utóbbi évszázad folyamán erőteljesen csökkent, abban a tekintetben viszont nem, hogy ki ennek a folyamatnak a haszonélvezője. Egyik nézet a jelenben az állam hatalmának kiteljesedését, a kétszáz éves „államosodási” folyamat utolsó állomását látja, s ezt a radikálisabb vagy mérsékeltebb etatista kísérletek sorával illusztrálja. A másik nézet szerint a közgondolkodás pluralizálódott, a vallás privatizálódott, s az egyházak önkéntes társadalmi szervezetekké alakultak át. Az államnak mindössze koordinátor szerepe van („a civil társadalom ügyvivője”), tulajdonosi és közkerölcsdiktáló funkcióját elveszítve csak a közbiztonságot szolgálja („könyvelő-állam”); a folyamat győztese a civil társadalom.

Az Oxford Studies in Comparative Education című könyvsorozat e kötete a katolikus iskola és az állam viszonyának alakulását mutatja be az

Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában és Franciaországban. A szerző más műveiből kiderül, hogy otthonosan mozog a választott országok oktatási rendszereiben, hiszen már a *The University and the Teachers* című műve is ezt a mintaterületet vizsgálta. A könyv eddigi szakmai fogadtatása azt mutatja, hogy a műnek sikerült vitát kiváltania. Egyik bírálója azért kárhóztatja a könyvet, mert nem von le egyetemes, mindenhol érvényes elméleti következtetéseket. Szerintem a szerző arra törekedett, hogy elkerülje az e témában a tudományos közvéleményben is meglévő számos sztereotípiát. A valóság rendkívüli gazdagsága izgatja, s éppen azt mutatja be, hogy az egyház és az állam viszonya az oktatáspolitikai mezőben igen sokszínű lehet.

Pontosan ezért válik különösen érdekessé a hazai kutató számára a kötet. Térésünkben – sok új és érzékeny kutatói eredmény mellett – sokszor még ma is egy-egy dogmává merevített tétel, ideologikus prekonceptiók szolgálnak a társadalomértelmezés alapjául. Különösen így van ez az egyházakkal kapcsolatos kérdések megítélésében.

Ahogy a sorozatcím mutatja, következetesen összehasonlító művel van dolgunk. A nemzetközi összehasonlítások egy része időbeli keresztmetszetben végzi el több oktatási rendszer vizsgálatát, azonban itt térben és időben egyaránt komparatív vállalkozásról van szó. Nem statikus nemzeti típusok bemutatása történik, hanem az utóbbi kétszáz évben kibontakozó dinamikus modellek tárulnak fel előttünk. Ráadásul az egyes országok jelene nemcsak saját múltbeli történetükkel magyarázható, hanem a nemzeti típusok kölcsönhatásaival is. Ezeket a kölcsönhatásokat nem elvont elméleti síkon vezetile, hanem egy-egy szimbolikus figura sorsával illusztrálja a szerző. A modellek dinamizmusát

erősíti az is, hogy a mű utolsó lapjai nem a „történelem végét” sugallják, hanem azt, hogy ezek ma is mozgásban levő, fejlődő típusok.

Mivel éri el a szerző ezt a dinamikus képet? Azzal, hogy megérti és érzékenyen interpretálja azt a kontextust, amiben a különböző országok katolikus iskolái működnek. A nevelésszociológusok körében már bevett megközelítésnek számít az iskola belső világának hermeneutikájáról beszélni, ám az összehasonlító oktatáspolitikai kutatása eddig inkább a makroszintű folyamatok követésére törekedett. Jelen könyv szerzője azonban azzal az előzetes feltételezéssel él, hogy az oktatási rendszerek nemcsak makroszintű jellemzőikben különböznek, hanem abban is, hogy az oktatáspolitikai szereplők milyen jelentést adnak a körülöttük levő jelenségeknek. Éppen e jelentésadás az, ami érthetővé teszi az oktatáspolitikai helyi specialitásait. Judge tehát arra vállalkozik, hogy rekonstruálja a katolikus iskola fogalmának értelmét a jelentésadás folyamatának felderítésével. Az oktatáspolitikai arénában mozgó aktorok érdekeire nem a 21. századi ember gondolkodásmódja alapján következtet, hanem a kor és a személyek minél gazdagabban adatolt megelevenítése révén a megértés és a beleélés eszköztárát egyaránt segítségül hívja, s e mozaikokból rakja össze az adott országban érvényes narratívákat.

Az egyéniségközpontú esettanulmányokat tehát – véleményem szerint – nem a romantikus történet szemlélet maradványainak érdemes látni, mint a könyv egyik bírálója teszi. A szerző a jellemző narratívák forrása után kutatva olyan személyeket keres, akik szimbolikus szerepet játszottak. Az egyének középpontba állítása a történetmondásban nem azt a meggyőződést takarja, hogy ők formálták a történelmet, hanem azt, hogy ezek a személyek jól reprezentálnak egy-egy gondolkodásmódot, törekvést vagy korszakot. Az oktatáspolitikai arénaként megjelölt szimbolikus helyszínnek bemutatása is erre szolgál, hiszen a szerző felfedezni és megérteni igyekszik az egyes országokban fennálló kontextust.

Judge a narratívák bemutatását sokféle eredeti forrás (levelek, naplók, jelentések, törvényszövegek) feltárásával végzi, többszörös tükrözéssel él; szól arról, hogy hogyan látta a tárgyalt személy a világot, illetve, hogy látták őt a kortársai vagy az utókor. Az alapos forrásfel-

használás eredményeképpen feltárulnak azok a motívumok, amelyek a szellemi hatások hordozói. Például Victor Cousin könyve hat John Irelandre, egyszersmind Emil Combes-ra is; ugyanő gyakorol nagy hatást az egyetemen, miközben Combes és Ireland sohasem találkoztak, nem is tudtak egymásról. Cousin támogatja Guizot reformjait is.

A mű fejezeteinek egymásutánja nem kronologikus, nem is egybefüggő intézmény- vagy oktatáspolitikai-történet. Négy nagyobb szerkezeti egysége közül a két első országonként három-három figurát mutat be. A szerző valószínűleg a lineáris teleologikus történetmondástól való távolságtartás hangsúlyozása miatt választja azt a megoldást, hogy az első fejezetben (Three Contemporaries) a 19–20. század fordulójának világába nyerünk bevezetést, majd a második fejezetben (Three Antecedents) időben visszalépünk néhány évtizedet, hogy az előzők szándékát is megérthessük. Az utóbbi két évszázad eseményeit úgy értelmezi a kutató, hogy azok legnagyobb horderejű fordulata mindenhol 1900 körül következett be, de a szálak korábbra vezetnek vissza, s a különböző események rendre igen hasonló jelenségek kíséretében zajlottak le. Meggyőződése, hogy az események középpontjában tevékenykedő közreműködők személyiségét, sorsát, gondolkodását, társadalmi hátterét megismerve a folyamatok lelkéig juthatunk el; ezért finom rajzolatú szellemi életrajzokat alkot szereplőiről.

Az országok közötti különbségeket Judge azzal teszi igazán érzékletessé, hogy a harmadik nagy fejezetben (Three Arenas) az oktatáspolitikai küzdelem jellegzetes terepeit azonosítja be. Amerikában a bíróságok, Franciaországban az utcai demonstrációk és Angliában a parlamenti és kormányzati folyosóin zajló lobbyfolyamatok rejtelmébe kapunk beocsátást. A könyv utolsó fejezete (Three Countries) az utóbbi évtizedek legmeghatározóbb eseményeit foglalja össze.

Az Egyesült Államokban ma is a polgárok erőteljes személyes és közösségi vallásgyakorlata jellemző, ugyanakkor teoretikus elkötelezettséggel fogalmazzák meg az állam és az egyház kettéválasztását. A legkorábbi európai emigránsok azért jöttek ide, hogy az államtól szabadon gyakorolhassák vallásukat. Az egyház és az állam együttműködése egészült ki és versengett itt

a felvilágosodás ünnepe a racionalitásával, azonban az amerikai felvilágosodás gondolkodói az ateizmusban és radikális antiklerikalizmusban nem követték francia kortársaikat. A vallásos sokféleség és a domináns egyház hiánya még serkentette is a hit erőteljes növekedését. Ebben a keretben fejlődtek a katolikus iskolák, melyek a protestáns és angolszász világban a katolikus identitást őrizték.

Horace Mann a minden társadalmi réteg és felekezet irányába nyitott „common school” őstya. Kora társadalmi problémáit egy nem felekezeti, ugyanakkor morális megalapozottságú polgári (civic) iskolarendszer kiépítésével látta orvosolhatónak. A szigorú kálvinista környezetével szakító Mann 1837 után az Oktatásügyi Minisztérium (State Board of Education) titkáráként ismerkedett meg Cousin könyvével (*De l'instruction publique dans quelques pays de l'Allemagne et particulièrement en Prusse*). A kialakuló iskolarendszer elvileg vallásilag semleges, ugyanakkor döntően protestáns szellemű volt, ezért Mann katolikus kortársa még elutasította e számára veszélyesnek tűnő törekvéseket, a katolikus iskolákban jó angol nyelvtudáshoz juttatták az emigránsok gyerekeit, ugyanakkor a katolikus kultúra továbbadása érvényesült. Egy bő fél évszázad múltán új szereplő lépett a színpadra, John Ireland.

Ireland ír bevándorló család sarja, franciaországi katolikus szemináriumban tanult. A sajátos amerikai katolicizmus képviselője, a 19. század végének emblematikus figurája. Az amerikai katolikus bevándorlók egy relatíve szekularizálódott Újvilágba csöppentek bele, s ez kétféle választ termelt ki az ottani katolikus főpap-ság körében: a szegregációt, illetve a befogadás hangsúlyozását. Utóbbi választ Ireland és hívei fogalmazták meg: nemcsak felhívták a figyelmet a szegregáció veszélyeire, de egy, a katolikus hitgyakorlásra is nyitott közös iskola létrejöttét sürgették, amely az angolszász protestánsokkal egyenrangúként kezeli a bevándorló ír, olasz, lengyel és német katolikusokat. Ireland abban bízott, hogy a bevándorló hívő katolikusok nem oldódnak fel az általa aberrálnak nevezett protestáns tradícióban, hanem megtisztító hatással lehetnek a „hitetlen” angolszászokra. Emellett meggyőződése volt, hogy a katolikusok nem szegregálódhatnak, hanem amerikaivá kell válniuk.

Amerikában a szülők iskolaválasztási jogának elvitatása ma fel sem merülhet, ugyanakkor a polgári szabadságjogok védelmezése nevében őrzik az állam és az egyház közötti határt. Az Egyesült Államok identitása egyszerre keresztény és multikulturális. Ahogy a szerző szellemesen megfogalmazza: „Minden amerikai elnökspírásnak tudnia kell beszélni a felvilágosodás nyelvén, csakúgy, mint a reformációén vagy az Ó- és Újszövetség, valamint Loyolai Ignác és Luther nyelvén.” (193. o.) Az egymásnak feszülő erők közötti küzdelem legfontosabb arénája a tárgyalóterem, a Legfelsőbb Bíróság az Alkotmány letéteményese. Ma is perek során dől el, hogy szabad-e imádkozni az iskolában az óra vagy a focimeccs előtt.

A katolikus egyház eredetileg az ír, olasz, lengyel és német bevándorlók kisebbségi egyháza volt, de mára ezek a katolikusok egyre tehetősebbé és egyre amerikaiabbá váltak. Kiköltöztek a kertvárosokba, s helyüket a belvárosi gettókban ma főként spanyol anyanyelvű bevándorlók töltik be. Az új bevándorlók számára főként a délkeleti régiókban nyitott, valamint a tehetősebb hívek után a kertvárosokba költöző katolikus iskolák megállították a korábbi létszámcsökkenésüket, így a 21. század elején a katolikus iskolák megmaradtak a legnagyobb önálló iskolarendszernek az Egyesült Államokban. A katolikus és protestáns magániskolák új funkciója a nyilvános iskolák túlzott elvilágiasodásával szemben a vallási tradíció mellett nyílt kiállítás lett.

Franciaország utóbbi kétszáz éve a politikai diszkontinuitás és az éles világnézeti harcok sorozata, amit a szerző szellemesen a Pantheon épületének sorsával illusztrál. Az ország meghatározó jellemzője a katolikus egyház vallási dominanciája, ami a másik két országtól gyökeresen eltér. A vallási piac beszűkülése határozott világnézeti polarizációt hozott létre, a társadalom erős szekularizálódását okozta. Mivel az erős Bourbon állam a katolikus egyházat saját támaszává tette, a katolicizmus és a monarchizmus szorosan egybeforrt. A Nagy Forradalom előtt az oktatás katolikus monopólium volt. Ettől kezdve viszont mindig az etatista elvek domináltak több-kevesebb radikalizmussal. A köztársaság-eszmény legszélsőségesebb példája a jakobinus hagyomány, amely szinte keretbe foglalja a 19. századot, teljes egészében igekezett fel-

számolni az egyházat. Ennél jóval mérsékeltabb volt a bonapartizmus, amely racionális kompromisszumokra törekedett az egyházzal.

A kálvinista családból származó Guizot mérsékelt rojalista volt, fő irányelvei az alapvető iskolázottság biztosítása mindenki számára és az állami részvétel. Guizot szerette volna az alapfokú oktatást az állam kezében tudni, azonban úgy vélekedett, hogy az oktatás teljes államosítása „perverziónhoz”, magánosítása inadekvát-sághoz, közösségi jellege regionális egyenlőtlenséghez, egyházi monopóliumba adása pedig a múlthoz való visszatéréshez vezetne. Ezért azt ajánlja, hogy az oktatás irányvonalát az állam határozza meg, a helyi hatóságok az iskolák mindennapi működését és támogatását biztosítsák, az egyház pedig az oktatás minden szintjén jelen lehet. Törvénye értelmében centralizáció és decentralizáció, állami irányítás és egyházi részvétel kompromisszuma valósult meg, de nem ez a domináns oktatáspolitikai filozófia a francia esetben, hanem Combes-é.

Combes nézeteinek forrása Cousin említett műve, Michelet haladás-hite és Quinet szeparációról szóló nézetei. Magát spiritualistának vallotta abban az értelemben, hogy a szellemet, az eszt új vallásnak, a tanítókat az új vallás papjainak tekintette: szabadgondolkodóvá és az egyház ellenfelévé vált. Támogatta az egyház kiszorítását a közoktatásból, de Ferry törvényét (1881-től ingyenes az elemi iskolai oktatás, majd 1882-től a törvény szerint kötelező és világi szellemű, de ez utóbbi gyakorlati megvalósítása nem garantált a működő katolikus iskolák miatt) nem tartotta elég radikálisnak. Combes keményebb, 1901-es törvényének célpontja a tanárképzés, hogy a „tanító a köztársasági eszme, az új vallás papjává” váljon. A kiszorító stratégia szellemében a törvény elfogadtatása után 125 iskola rögtön bezárattott (jórésük nőoktatással foglalkozott), emellett sok újnak nem engedélyezte a beindítását. A következő lépés a 1905-ös törvény, amely kitiltotta a rendeket és kongregációkat az államilag támogatott oktatásból. Az intézkedések hatására szekularizáltra cserélődött a tanárállomány.

A 20. század oktatáspolitikai küzdelmeiben mérföldkő az 1959-es Debré-törvény, amely elfogadta az iskolák sajátos identitását, s a világnézeti alapú diszkrimináció megszüntetésére törekedve szerződéses szabályozást léptetett élet-

be. Mégsem Debrét emeli szimbolikus szereplővé Judge. Nem véletlenül. A katolikus iskola és a francia állam viszonya 1984 és 1994 között megint válságosra fordult. Habár a második vatikáni zsinat után a francia katolicizmus sokat változott, Mitterand a Debré-törvényben biztosított lehetőségek kurtítását szorgalmazta. A katolikusok szövetséget kötöttek az állami alternatívájaként működő szabad iskola híveivel, s tiltakoztak az ellen, hogy az alternatív oktatás árát maguk fizessék. A civil társadalom érdekeit ezúttal az egyház jelenítette meg: a szabadságot tűzték a zászlajukra, amely 1789 szent kulcsszavainak egyike.

A '90-es évek elején sikerült megegyezést elérni az egyház iskoláinak fenntartásáért fizetendő összeget illetően. Mitterand többszöri vétója ellenére 1993-tól jelentősen jobb finansziális feltételeket biztosítottak a katolikus iskolák számára, de a támogatásoknak a decentralizáció miatti területi egyenlőtlenségére hivatkozva alkotmányellenesnek nyilvánították a törvényt. 1994-ben ismét felmerült, hogy a magániskolák nagyobb összegű állami támogatásban részesüljenek, de ez újabb tiltakozásokhoz vezetett.

A szerző úgy véli, hogy legújabban a francia közvélemény az egyén szabadsága és a piac keretei között értelmezi újjá a katolikus iskola ügyét. A kilencvenes évek közepén az állam lassan elfogadta a katolikus oktatás támogatására szánt összegek növelését azon az alapon, hogy szinte az összes katolikus iskola közfeladatot lát el. Lassan elfogadottá válik az az elképzelés, hogy a katolikus iskola és az állam közötti korrekt viszony nem szervezeti relációban értelmezhető, hanem az egyén emberi jogainak kontextusában, hogy szabad választás alapján megkaphassa a neki megfelelő iskoláztatást.

A klasszikus plurális angol oktatási rendszer kialakulását az a két évszázados folyamat határozza meg, ahogyan az anglikán és protestáns dominanciájú országban a jogfosztott katolikusok küzdenek először az emancipációért, majd az egyházi szereplők igyekeznek a határozott civil jelleget vagy a viszonylagos önállóságot megtartani a növekvő állami finanszírozással együtt járó befolyással szemben. A forradalom elől menekülő franciák, majd főképpen az ír emigránsok a katolikusok létszámát növelik. A lépcsőzetes emancipációs törvények után iskolákat alapítottak, természetesen a maguk erejéből fenntart-

va azokat. Az angol modell sajátos vonása az is, hogy a különböző felekezeti és egyéb érdekcsoportok szervezeteket hoztak létre (Board of Commissioners of National Education, National Society for the Promotion of the Education of the Poor, British and Foreign School Society), hogy iskoláik érdekeit képviseljék. A katolikusok is megalapították a Szegény Katolikus Iskolák Bizottságát (Catholic Poor Schools Committee), amely támogatásokat osztott el, és kapcsolatot tartott az állammal. 1832 után került előtérbe az egységes, nemzeti oktatási rendszer felé való törekvés. Az iskolákat összefogó érdekszervezetek sorába a (Public School Association) is belépett, s a század második felében erőfeszítéseket tettek egy felekezeti ellenőrzéstől mentes iskolahálózat kialakítására. A szegény sorsú ír munkáscsaládok gyermekeit befogadó katolikus iskolák, akik azelőtt tandíjuktól és közösségi adományokból tartották fenn iskoláikat, egyre nehezebb anyagi helyzetbe kerültek, s egy részük a finanszírozás fejében hajlott az állami ellenőrzés elfogadására, más részük féltette a katolikus iskolák szabadságát. Ullathorne érsek, akinek apját egykor az egyház királyi fennhatóságának tagadása miatt kivégezték, végig kitartott a katolikus iskolák függetlenségének megőrzése mellett, míg a másik szárny (Wiseman és Manning) győzelmét jelentette, hogy 1891-től a voluntary schoolok tandíját eltörölték és diákonkénti állami támogatást kaptak.

Robert Morant – aki először anglikán papi pályára készült – a költséges, koordinálatlan és helyi vallási és politikai ellentétektől terhelt brit oktatásügy századfordulós reformjainak előkészítésében vett részt. Eszményképe a francia és a svájci rendszer volt. Az 1902-es törvény eredményének Morant azt tartotta, hogy partneri viszony alakult ki a központi minisztérium és a helyi oktatási hatóságok (LEA) között, valamint azt, hogy a voluntary school-ok is beintegrálódtak a nemzeti oktatási rendszerbe. A liberális állásponttal szemben, amely egyházi iskolaellenes volt, katolikus-anglikán-munkáspárti szövetség bontakozott ki, s az egyházon belül tovább folyt a vita a rezervátum-politika és a gazdasági érvek hívei között. A századelő konfliktusai után 1944-ben tartós megegyezést kötött az egyház és az állam. A korszak oktatáspolitikája, a butskellizmus (a tradicionális Butler és a munkáspárti Gaitskell nevéből) törekedett az állami vagy

államilag támogatott iskolákban magasabb színvonal elérésére, ezért a tanköteles kort emelték, támogatták a felekezeti iskolaépítési programot, s az állami irányítás alá került felekezeti iskolák megkapták az állami finanszírozást.

A mai brit katolikus iskolák helyzetét az határozza meg, hogy az egyházon belül a laikusok fontossága nőtt, s az egyre kvalifikáltabb hívek nem helyeslik a katolikus iskola gettóba vonulását. A katolikus lakosság megkétszereződött az utóbbi félszázad alatt, egyharmaduk ír, s a katolikusok vonzódása a munkáspárt felé töretlen maradt. A munkáspárti kormány határozottan növelte a katolikus iskoláknak nyújtott támogatást, amelyekre a nyitottság, a szociális érzékenység és az emelkedő színvonal jellemző. A thatcherizmus versenyztetni kívánta az oktatási szolgáltatókat, s mivel a helyi oktatási hatóságok és az egyházak a piaci folyamatok fékezőinek tűntek, konfliktus alakult ki az állam és az egyház között. A katolikus iskolák választhattak a teljes függetlenség és aközött, hogy az állam 100 százalékos támogatást nyújt nekik, így nincs szükség a helyi és egyházmegyei támogatásokra, bár ez a tanterv laicizálódását is maga után vonhatta. A rendszer versenyelvűsége arra készítette az egyházi iskolákat, hogy újrafogalmazták társadalmi szerepüket. Az új munkáspárt némileg közeledett a neoliberais szemlélethez, de növelte az oktatásügy támogatását és az állami ellenőrzést, s a finanszírozás szempontjából nem az iskolák vallásos szellemisége, hanem az állami ellenőrzéshez fűződő viszony jelent törésvonalat.

Összegezve úgy vélem, hogy az olvasó, aki néha elveszítettnek érzi magát a plasztikus életrajzok, az izgalmas, eltűnő és felbukkanó motívumok és események hálójában, mégis világosan kitapinthatja az egyes nemzeti rendszerek sorsát meghatározó legfontosabb ideológiákat hordozó narratívákat. Kelet-európaiként egyébként sem nehéz belátni a narratívák fontosságát, ha az egyházi iskolaügyet körülvevő eltérő értelmezések nyomába eredünk. Magyarországon az utóbbi másfél évtizedben súlyos, politikailag túlfűtött viták zajlottak az iskolák oktatási rendszerbeli státusáról. Ehhez a helyzethez nálunk is egymástól karakteresen eltérő értelmezések tartoznak. A társadalomtudomány művelői körében szinte kizárólagos befolyással bír a republikánus francia értelmezés. Ehhez az utóbbi időben thacheriánus

gazdasági érvrendszer társul, amely igyekszik drasztikusan visszafogni az állami kiadásokat, s azt hirdeti, hogy mindenki fizesse meg az általa igénybe vett szolgáltatásokat. Léteznek egy másik, az angolszász modellben népszerű nézetekre emlékeztető narratíva is, amely a társadalmi egyenlőség és integráció jó eszközének tartja az egyházi iskolákat, s az egyház és állam kapcsolatát a köz szolgálatában való szövetségesek együttműködésének látja. Ez a narratíva eddig jóval szűkebb körben terjedt el, hiszen a Magyarországon gyökértelen jóléti államfelfogást és klasszikus szociáldemokrata társadalom- és oktatáspolitikát idézi. Ez utóbbi felfogás, akárcsak a domináns angol, természetesnek tartja, hogy a közfeladatot végző és a központi tantervet követő iskolák szektortól függetlenül egyforma állami támogatásban részesüljenek.

(Harry Judge: Faith-based Schools and the State: Catholics in America, France and England. [Oxford Studies in Comparative Education, vol. 11, no. 2] Oxford, Symposium Books, 2002.)

Pusztai Gabriella

KONZERVATÍV ÉS REFORMER IRÁNYZATOK KÜZDELME AZ ÚJRAEGYESÍTÉS UTÁNI NÉMET EGYHÁZAKBAN

A szocialista rezsimeket kritikával illető keresztények, akik fontos szereplői voltak a 89-es eseményeknek, nem szimpatizálnak a nyugati egyházi élet szerveződési modelljével, ellenezik a külföldi katonai beavatkozásokat és bizonyos gazdasági intézkedéseket, ám határozottan támogatnak néhány olyan politikai gyakorlatot, amely a demokratikus köztársaság időszakában alakult ki. Hogyan lehetséges ez?

Akinek e kérdés érdekesnek bizonyul és a válasza is kíváncsi, annak mindenképpen figyelmébe ajánlható Barbara Thériault, a Német Történelmi Monográfiák sorozat 14. köteteként 2004-ben megjelent „Konzervatív forradalmárok”: A protestáns és katolikus egyház Németországban a 90-es évek radikális politikai fordulata után című könyve, amely több

szempontból érdekes és hasznos lehet nekünk, magyar olvasóknak is.

A tudományos irodalomban mindenképpen hiányt pótol ez a mű, hiszen annak ellenére, hogy több publikáció is foglalkozott és foglalkozik a keletnémet egyházakkal, nagyobb terjedelmű, összefoglaló igényű munka mindmáig nem készült ebben a témában. A könyv további értéke, hogy összehasonlító módszerrel mutatja be a protestáns és a katolikus egyházak helyzetét, koncentrálva az egyházakon belüli viszonyokra. Unikumnak számíthat, hogy a szerző külön fejezetben foglalkozik az egyházak oktatásban való részvételével, és a problémát nem a megszokott állam-egyház dimenzióban, hanem az egyházakon belüli konzervatív és reformer álláspontok ütközőterében tematizálja. Bár sem a konzervatív, sem a reformer nézeteket képviselő tábor nem alkot felekezetiileg homogén csoportot, néhány domináns jellegzetesség mindkét csoport esetében kiemelhető. A konzervatív forradalmárok többnyire a keletnémet protestáns egyház tagjai voltak, a reformerek között pedig a nyugatnémet katolikus egyház magasabb pozíciójú tagjai játszottak meghatározó szerepet.

A könyv problémafelvetést tartalmazó bevezetésében nagy vonalakban olvashatunk a keletnémetországi szocializmus évtizedeinek és az újraegyesítésnek az egyházakra gyakorolt hatásáról, valamint a további elemzés céljáról. E cél pedig nem más, mint annak megvilágítása, hogy hogyan élték meg az egyházak az újraegyesítést, a bekövetkezett változásoknak kik és milyen eszközökkel élve voltak zászlóvivői illetve ellenzői.

A bevezetést követően a könyv két nagyobb egységre tagolódik. Az első az egyházmodellek kialakulásával foglalkozik (The Genesis of Church Models), amelyben a szerző először elemzése elméleti alapjával ismerteti meg az olvasót. Átveszi a többek között Max Weber szociológiájával is behatóan foglalkozó M. Rainer Lepsius alkotta, az intézményesülési folyamatot tematizáló három kategóriát: a vezérmetaforákat (guiding metaphors, Leitideen), az irányelveket (organizational principles, Rationalitátskriterien) és a kontextust (property space, Geltungskontext). A vezérmetaforák olyan „mottószerű” kifejezések, amelyekben bizonyos szabályok manifesztálódnak. Bizonyos autoritások kísérletet tesznek arra, hogy ezen